

УДК 343.341

Ткаченко Володимир Володимирович – ректор Міжгалузевої академії управління, доктор історичних наук, професор,

Кузьмін Сергій Аркадійович – провідний науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, кандидат юридичних наук,

Шамара Олександр Володимирович – учений секретар Національної академії Служби безпеки України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

До питання про мінімальний вік суб'єкта вчинення терористичного акту

У статті на підставі аналізу кримінально-правових і криминологічних аспектів критично досліджено обґрунтованість позиції законодавця щодо встановлення мінімального віку настання кримінальної відповідальності за вчинення терористичного акту на рівні чотирнадцяти років. Надається обґрунтування помилковості такого підходу.

Ключові слова: тероризм, суб'єкт злочину, терористичний акт, вік настання кримінальної відповідальності.

Постановка проблеми. На сьогодні терористична діяльність у різних формах є однією з найнебезпечніших форм злочинної діяльності, яка до того ж має, як правило, організовані форми. Протягом останніх двох століть терористична діяльність, зокрема і діяльність міжнародних терористичних організацій, неухильно має тенденцію до свого поширення та навіть глобалізації. Незважаючи на досить незначну частку у загальному масиві суспільно небезпечних діянь, величезна потенційна небезпека терористичних актів зумовлена тим, що навіть один терористичний акт може завдати відчутної шкоди нашій країні у будь-якій сфері – від економічної до екологічної. Таким чином,

© В. В. Ткаченко, С. А. Кузьмін, О. В. Шамара, 2013

з метою попередження поширення терористичної діяльності на теренах нашої держави необхідна активізація протидії вчиненню терористичних актів, зокрема і кримінально-правовими засобами, як такими, що становлять основну юридичну базу боротьби із злочинністю.

Актуальність теми зумовлена тим, що дослідження кримінально-правових особливостей та кримінологічного підґрунтя діючих кримінально-правових норм, що визначають засади відповідальності за вчинення терористичного акту є запорукою правильного застосування та належного удосконалення вітчизняного кримінального закону. Безумовно, одним із ключових тут є питання, пов'язане із кримінально-правовою та кримінологічною характеристикою суб'єкта злочину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням протидії терористичній діяльності та вдосконаленню антитерористичного законодавства було присвячено праці таких вітчизняних учених, як В. Антипенко, О. Багрій-Шахматов, О. Бантишев, В. Борисов, В. Глушков, С. Гаврик, А. Данилевський, В. Ємельянов, В. Журавльов, В. Коваленко, В. Комісаров, О. Копан, В. Крутов, Л. Новіков, Л. Сав'юк, М. Семикін, О. Семенюк, Є. Скулиш, М. Рибачук, В. Тихий, О. Юрченко та ін. Певний внесок у дослідження вказаної проблематики, зокрема й на монографічному рівні, було зроблено авторами представленої праці, яка є логічним продовженням наших попередніх досліджень і безпосередньо має **на меті** критичний аналіз обґрунтованості позиції вітчизняного законодавця, щодо встановлення віку настання кримінальної відповідальності за вчинення терористичного акту.

Виклад основного матеріалу. Поряд з осудністю, ще однією невід'ємною властивістю людини, без якої вона не може бути суб'єктом злочину, є вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

У кримінальному праві поняття віку трактується по-різному. М. Й. Коржанський вказував, що вік – це визначений за документами юридичний період життя людини [1, с. 216]. Поняття “вік” слід розглядати у двох аспектах: у першому як календарний період часу, який пройшов від народження до якого-небудь хронологічного моменту в житті людини, а в другому розглядати його як період психофізичного стану в житті тієї чи іншої особи, з яким пов'язані як медико-біологічні, соціально-психологічні, так і правові зміни [2, с. 23]. З огляду на наведене різноманіття визначень поняття віку, пропонуємо розуміти його як такий етап розвитку людини, що характеризується специфічними для нього закономірностями формування особи та відносно стійкими психологічними особливостями, який визначений відповідними юридичними документами. За своєю суттю вік є поняттям суспільно-історичним, бо слово “вік” в багатьох мовах спершу містило зміст не стільки, позначаючи саме календарні роки, а скільки соціальне положення особи в суспільстві [3, с. 99].

Питання про визначення початкового віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, та про критерії, якими повинен при цьому користуватися законодавець, ніколи не знаходило свого однозначного вирішення. Так, римське право допускало повну неосудність у дитинстві, але кінцем дитинства воно вважало не конкретний вік, а той момент, коли дитина починала говорити, як людина [4, с. 120]. По суті становлення особи є процес руху від формування її як об'єкта суспільних відносин до становлення її як суб'єкта таких відносин [5, с. 33]. Саме в результаті цього процесу людина набуває самосвідомості та формується як соціально-орієнтований член суспільства. У теорії кримінального права існує періодизація віку, визначена ще з давніх часів у римському праві, яка впливає на вирішення питання про кримінальну відповідальність неповнолітніх: дитинство – від народження до 11–12 років; підліток – від 11–12 років до 14–16 років; юність – від 16 років до 21–22 років [6, с. 30].

У частині 2 статті 22 КК України зазначено, що за вчинення терористичного акту особа може нести кримінальну відповідальність з 14-річного віку. При цьому особа вважається такою, що досягла певного віку з нуля годин доби, що настає за днем народження.

Встановлення певного мінімального віку кримінальної відповідальності пов'язане з фізіологічним процесом поступового формування здатності особи з моменту досягнення певного віку усвідомлювати свої дії, керувати ними та розуміти небезпечність дій, які вона вчиняє. Людина в різні періоди свого віку – від народження до глибокої старості – через особливості фізичних і психічних процесів, що відбуваються в неї, неоднаково ставиться до навколишньої дійсності. Кожна психічно нормальна людина тільки з досягненням певного віку здобуває життєвий досвід, пізнає закономірності зовнішнього світу і у неї складається певний світогляд. Виходячи з цього, до встановлення віку, з якого настає кримінальна відповідальність, треба підходити, враховуючи характер злочину та можливості людини відповідно до її віку усвідомлювати суспільну небезпеку та протиправність вчиненого нею діяння.

З питанням про суб'єкт злочину тісно пов'язане питання про особу злочинця. Особа злочинця – це сукупність усіх соціально значимих особливостей людини, що вчинила злочин, які враховуються при індивідуалізації покарання чи звільненні від кримінальної відповідальності та покарання [7, с. 146]. Особа злочинця не є особою взагалі як суб'єкт усіх відносин людського індивіду і всієї його свідомої діяльності. Поняття “особистість злочинця” виражає соціальну характеристику, соціальну суть, соціальні властивості та якості індивіду в тій чи іншій мірі, що визначило вчинення злочину, тобто стійку систему соціально значимих рис та ознак, що характеризують індивіда стосовно до вчиненого цією особою суспільно небезпечного діяння, через це суспільне діяння

і у зв'язку з ним. Крім того, необхідно зазначити, що саме небезпекою особи самого суб'єкта злочину вимірюється суспільна небезпека протиправного діяння, поряд з тією шкодою, яку він спричиняє об'єкту злочину, а також способом та формою вини вчиненого діяння.

Сьогодні, на жаль, відсутня розгорнута характеристика особи терориста на достатньо репрезентативному рівні. Тому, ми володіємо досить розрізненими відомостями з цього приводу, який натомість має значення для мотивації вчинення терористичних актів. Проте, треба відмітити, що "портрет терориста" необхідно мати, тому що це є однією з умов успішної протидії терористичній діяльності, а також проведення досудового слідства під час розслідування справ, порушених за ознаками злочинів, передбачених статтями 258–258-5 КК України.

За останні роки накопичено значний масив наукової інформації про особу терориста, який з успіхом може бути використаний у протидії терористичній діяльності. Слід погодитись з думкою О. Семенюка, який зазначає, що дослідження стосовно особи, яка здійснює терористичну діяльність, ще не має системного характеру, психологічні й психіатричні зведення про терористів досить уривчасті й фрагментарні. Найчастіше вони ґрунтуються не на емпіричних дослідженнях психолого-кримінологічних особливостей рис конкретних терористів, а на загальних уявленнях тих чи інших авторів про те, якими особистісними якостями повинні характеризуватися ці злочинці [8, с. 72–73].

Слід погодитися з думкою тих науковців, які зазначають, що терористами не стають відразу, оскільки перед тим як прийняти ідеологію тероризму особа проходить через адаптацію й інші форми соціальної дезадаптації [9, с. 214].

О. Семенюк, на основі проведеного дослідження, запропонував власну типологію особи терориста, яка, на його переконання, притаманна як терористам, так і кримінальним злочинцям: комплекс неповноцінності, механізмом компенсації якого частіше за все виступають жорстокість й агресія; низька самоідентифікація. Організована терористична група або терористична організація допомагає індивідууму позбутися проблем психосоціальної ідентифікації, виконуючи функцію психостабілізуючого чинника; самовиправдання; особистісна й емоційна незрілість [8, с. 76–77].

Водночас, основними якостями особи терориста є готовність до самопожертви, дисциплінованість, покора, здатність підтримувати добрі стосунки з усіма членами організованої терористичної групи чи організації, а також бути відданим своїй організації та її ідеологічній базі, яка дає підґрунтя, що дає можливість здійснення терористичної діяльності. Як відмічають дослідники, у цій сфері багато терористів відчувають хворобливі переживання, пов'язані з "нарцисичними" потягами,

незадоволення яких веде до недостатнього почуття самоповаги і неадекватної інтеграції особистості. Нарцисизм притаманний не тільки лідерам терористичних організацій, але й її рядовим членам. Вони переконані у своїй досконалості, надзвичайних особистісних якостях і перевагах над іншими тільки тому, що належать до вказаної групи, яку вважають єдиною “правильною”. Щоб довести це собі й іншим, такий терорист вчиняє зухвалі напади і зневажає загальнолюдськими цінностями [10, с. 96]. Як стверджують В. Вітюк і С. Ефіров, терористи належать до закритого типу особистості, що виключає будь-яку критичну думку і свободу вибору, оскільки вони бачать світ тільки крізь призму “єдиної істини”. Логічним наслідком “закритості” та фанатизму є надзвичайна, іноді парадоксальна вузькість, однобічність, що веде до максимальної абсолютизації частковості, відірваної від загальної системи зв’язків. Так, світ унаслідок трансформації у такій свідомості втрачає реальні риси, сама ж свідомість стає міфологізованою [11, с. 257–259].

Серед терористів зустрічаються люди різного віку і багато залежить від того, яке місце займає конкретна особа в ієрархії терористичної організації. Керівниками та організаторами терористичних угруповань частіше бувають особи старшого віку, а виконавцями молоді особи. Серед учасників терористичних груп чи організацій у статевому відношенні є зрозуміло диспропорція, жінки становлять меншість порівняно з чоловіками, але серед жінок зустрічаються дуже яскраві особистості. Наприклад, Ульріха Майнхоф (1934–1976), одна з керівників Фракції Червоних Армії, однієї з небезпечних німецьких терористичних груп, яка була теоретиком тероризму і віддана йому до фанатизму та абсолютної тотальної вірності.

Наведене вище дає змогу дійти висновків, що особи, як ті, що здійснюють терористичну діяльність, так ті, котрі беруть іншу участь у вчиненні терористичних злочинів на різних стадіях його підготовки, займаючи ту чи іншу визначену роль у цьому процесі є для суспільства реальною небезпекою. Вони, маючи певні вади, а саме антисоціальні схильності та інше, спроможні, а саме головне прагнуть до створення обстановки жаху за допомогою вчинення загально небезпечних дій, як в окремо взятому регіоні, так і у державі загалом, для досягнення своєї злочинної мети.

На нашу думку, встановлення кримінальної відповідальності за терористичний акт з чотирнадцятилітнього віку навряд чи може бути обґрунтовано, наприклад, даними психології і педагогіки. Як вже зазначено, ч. 2 ст. 22 КК України передбачено, що за вчинення терористичного акту особа може підняти кримінальній відповідальності з чотирнадцятирічного віку. Проте, встановлення зазначеного віку кримінальної відповідальності законодавцем є дуже суперечливим. Відповідно до цього, виникає дискусійне питання, чи є виправданим встановлення за вчи-

нення терористичного акту кримінальної відповідальності з 14 років? Слід зазначити, що зниження віку кримінальної відповідальності визначається трьома критеріями:

1) можливість усвідомлення вже з 14 років суспільної небезпечності і протиправності діянь, які передбачені спеціальною нормою Кримінального кодексу;

2) поширеність багатьох цих злочинів серед підлітків;

3) велика суспільна небезпечність (тяжкість) деяких з цих злочинів.

Щодо першого критерію, то дуже важливо підкреслити значну різницю між 14–16-річними та 16–18-річними підлітками в їх розвитку, орієнтації у різних життєвих ситуаціях, можливості усвідомлювати характер і ступінь суспільної небезпечності вчинюваних ними дій, керувати ними [12, с. 29].

Видається сумнівним той факт, що людина в 14-річному віці, вчиняючи загалом небезпечні дії, передбачені ст. 258 КК України, може осягнути та поставити перед собою мету – порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення; впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів.

Свідомість особи чотирнадцятирічного віку, на нашу думку, може охопити лише близькі й безпосередні, очевидні наслідки діянь при вчиненні терористичного акту, а саме uszkodження, руйнування, завдання тілесних ушкоджень різного ступню тяжкості і т. ін., але їх, невіддалені та часом не завжди без усебічного аналізу видимі економічні, соціальні, політичні, наслідки, які настають після вчинення терористичного акту. Саме таким чином обґрунтовував В. Орлов встановлення кримінальної відповідальності з 16-річного віку за бандитизм (за Кримінальним кодексом станом на 1974 р.). Він зазначав, що неповнолітні, які досягли 14-річного віку, незважаючи на велику суспільну небезпеку цього злочину, несуть відповідальність не за бандитизм, а лише за фактичні вчинені ними в таких випадках злочини, якщо за ці злочини встановлена кримінальна відповідальність з 14 років [13, с. 124]. Про це у своїй роботі зазначав і В. Курляндський, розглядаючи поняття та ознаки особливо небезпечних державних злочинів (КК України 1960 року) [14, с. 25]. Так, особа, у випадку вчинення діяння, за своїми об'єктивними ознаками подібного до диверсії або терористичного акту (КК України 1960 року), яка не досягла 16 років, але по досягненню 14 років, вона, відповідно до ч. 2 ст. 10 КК України (1960 року), підлягала кримінальній відповідальності або за злочини проти життя та здоров'я особи (статті 93–98,

101–104, 106 КК України 1960 року), або за умисне знищення, або пошкодження майна (ч. 2 ст. 89 КК України 1960 року), чи інші злочини.

Складність об'єктивної сторони терористичного акту потребує від суб'єкта розвинених інтелектуальних та вольових здібностей. Таким чином, якщо особа не розуміє фактичної сторони своїх дій, їх суспільну небезпеку, не усвідомлює їх соціальний зміст, не може ними керувати, вона не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення терористичного акту в чотирнадцятирічному віці.

Крім того, особливості розвитку неповнолітнього в 14 років, недостатня спроможність правильно оцінити свої вчинки, підвищена емоційність, вплив ситуаційних факторів на прийняття рішень, відсутність чіткої життєвої позиції та інші обставини не можуть вказувати на можливість повного усвідомлення підлітком характеру суспільної небезпеки терористичного акту.

З цього приводу Т. Булавина зазначає, що кримінальна відповідальність за вчинення злочину, передбаченого ст.ст. 112, 113, 258 КК України з 14 років – нонсенс, бо це ще не той вік, у якому підліток може повністю усвідомлювати всі свої дії ще й у межах усєї держави [15, с. 52].

С. Мохончук з цього приводу зазначає, що в 14 років особа не може ще усвідомлювати складність вчинюваних дій, мету, поставлену перед ним, суспільну небезпеку та протиправність такого злочину [16, с. 135-136].

Встановивши межу відповідальності з 14 років за вчинення терористичного акту, законодавець, напевно, виходив із того, що у сучасному інформаційному суспільстві становлення та розвиток особистості відбувається неймовірно швидко, і підлітки з такого віку здатні усвідомлювати суспільну, небезпечність своїх дій. Проте, немає ніяких підстав вважати, що на сучасному етапі історичного розвитку суспільства неповнолітні 14-річного віку досягають такого рівня політичної свідомості, коли розуміють спрямованість своїх суспільно небезпечних діянь направлених, наприклад, на провокацію воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення при вчиненні терористичного акту.

Рішення вчинити терористичний акт – це комплекс багатьох рішень особистості про ціль, об'єкт, засоби, час та місце, де буде вчинено терористичний акт та побічні обставини, що можуть або сприяти, або не сприяти вчиненню злочину. Відповідно до кожного такого роду питання, з багатьох варіантів поведінки особа повинна обрати, на її думку, оптимальний. Цей вибір пов'язаний з особистими властивостями, а саме із світоглядом, досвідом, установками, цінностями, внутрішньою системою моральності та соціального контролю. Пов'язано вибір із зовнішнім оцінюванням середовища, передбаченням майбутньої ситуації, в якій вчинятимуться ці злочини, а також уявленням про ставлення до дії та його результатів з боку суспільства відповідно до соціа-

льних, моральних, правових норм поведінки. Тому особа, яка вчиняє терористичний акт повинна адекватно оцінювати зовнішнє середовище, в якому вона діє, що надає додаткові аргументи про те, що напевно з 16-річного віку особа здатна виконати та досягнути наведені вище розумові дії та ту можливу мету, для якої вона скоює цей злочин.

З цього приводу В. Бурдін зазначає про те, що видається незрозумілим включення статей 112, 113, 258 і 443 КК України до переліку статей, кримінальна відповідальність за порушення яких настає з 14-річного віку. Адже, як він вказує, ці злочини для розуміння потребують значно більших знань, а в окремих випадках, навіть сформованої політичної позиції, ніж, наприклад, злочини проти життя та здоров'я особи [17, с. 45-46].

Стосовно другого критерію – поширеність терористичного акту серед неповнолітніх. Немає підстав говорити на сьогодні про розповсюдження злочину, передбаченого ст. 258 КК України серед осіб віком від 14 до 16 років в Україні.

За даними фахівців, в терористичних організаціях та організованих терористичних групах, у всіх їхніх структурних ланках переважають в основному особи, середній вік яких межує від 20 до 35 років, що ґрунтується на основі існуючої практики [18, с. 8, с. 197], [19, с. 8, с. 207].

Світовий досвід з цього приводу також неоднаковий. У національному кримінальному законодавстві різних країн підходи до вирішення питання щодо віку, з якого настає кримінальна відповідальність фізичної особи за вчинення терористичного акту, різняться.

Відповідно до ст. 20 КК Іспанії відповідальність настає лише після досягнення особою 18-річного віку, а в разі вчинення злочинів, передбачених статтями 571-580 Глави V “Про володіння, торгівлю та зберігання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин та про тероризм” відділу 2 “Про тероризм”, особи, що не досягли 18-річного віку несуть відповідальність, згідно з ч. 2 ст. 20 КК Іспанії, відповідно до Закону “Про кримінальну відповідальність неповнолітніх”. Згідно зі ст. 27 КК Республіки Білорусь відповідальність за вчинення злочину, передбаченого диспозиціями ст. 126 “міжнародний тероризм”, ст. 289 “тероризм”, ст. 290 “погроза вчинення акту тероризму” КК РБ, настає з 16-річного віку. Такий само вік кримінальної відповідальності закріплено і в Кримінальних кодексах Туркменістану і Узбекистану.

Резюмуючи наведене вище, можна дійти висновку, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 258 КК України, повинна бути фізична особа, осудна, якій на момент вчинення злочину має виповнитись 16 років.

Висновки. Відповідно до наведеного вище, пропонується внести зміни до Загальної частини чинного КК України, а саме до ст. 22 КК України, де у ч. 2 фразу “терористичний акт (стаття 258)” виключити.

Перспективи подальшого використання. Реалізація зазначеної пропозиції, на наше переконання, попередить у майбутньому можливість об'єктивного поставлення за вину обставин, виходячи лише із особливої суспільної небезпечності (тяжкості) терористичного акту.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна : курс лекцій / За ред. М. Й. Коржанського. – К. : Атака, 2001. – 432 с.
2. Павлов В. Г. Субъект преступления и уголовная ответственность : моногр. / В. Г. Павлов. – СПб. : Изд-во “Лань”, Санкт-Петербургский ун-т МВД России, 2000. – 192 с.
3. Мухина В. С. Возрастная психология: феноменология развития, детство, отрочество : учеб. для студентов вузов / В. С. Мухина. – [3-е изд. стереотип.]. – М. : Издательский центр “Академия”, 1998. – 456 с.
4. Спасович В. Учебник уголовного права / В. Спасович. – СПб., 1863. – Т. 1. – 428 с.
5. Станкевич Л. П. Личность в системе общественных отношений / Л. П. Станкевич, В. Д. Светлаев // Личность и общество. Ценностные ориентации личности и образ жизни : Межвуз. сб. – Калининград : Изд-во КГУ, 1979. – Вып. 4. – С. 31–38.
6. Астемиров З. А. Уголовная ответственность и наказание несовершеннолетних / З. А. Астемиров. – М. : Юрид. лит., 1970. – 125 с.
7. Советское уголовное право. Общая часть. / Под ред. Г. А. Кригера, Б. А. Куринова, Ю. М. Ткачевского. – М. : Изд-во Москов. ун-та, 1981. – 472 с.
8. Семенюк О. Г. Запобігання тероризму Службою безпеки України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / О. Г. Семенюк. – К., 2010. – 256 с.
9. Остафійчук Т. В. Психологічні аспекти тероризму / Т. В. Остафійчук // Управлінські, правові та психологічні аспекти запобігання масовим порушенням громадського порядку і проявам тероризму : зб. матеріалів міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 26-28 черв. 2008 р.). – К. : УВПД ГШ МВС України, 2009. – С. 213–217.
10. Антонян Ю. М. Этнорелигиозный терроризм / [Ю. М. Антонян, Г. И. Белокуров, А. К. Боковиков и др.]; под ред. Ю. М. Антоняна. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 318 с.
11. Витюк В. В. “Левый” терроризм на Западе: история и современность / В. В. Витюк, С. А. Эфиров. – М., 1987. – 318 с.
12. Шевченко О. До проекту нового Кримінального кодексу України / О. Шевченко // Право України. – 1995. – № 8. – 27–32 с.
13. Орлов В. С. Советское уголовное право. Общая часть / В. С. Орлов. – М. : Издательство московского университета, 1974. – 445 с.
14. Особо опасные государственные преступления / [Д. И. Богатиков, И. А. Бушуев, А. Н. Игнатов и др.]. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1963. – 216 с.
15. Булавина Т. О. Проблеми визначення поняття “тероризм” за Кримінальним кодексом України / Т. О. Булавина // Сучасний тероризм: витоки, джерела і реалії : матеріали засідання “круглого столу” (Київ, 26 черв. 2002 р.). – К. : Вид-во НА СБ України, 2002. – С. 52–54.

16. Мохончук С. М. Уголовная ответственность за терроризм : дисс. ... канд. юр. наук : 12.00.08 / С. М. Мохончук. – Х., 1999. – 259 с.

17. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В. М. Бурдін. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2002. – 265 с.

19. Задорожний С. С. Проблеми організації та здійснення контррозвідувальних і оперативно-розшукових заходів із протидії деструктивній діяльності закордонних ісламських центрів та міжнародної релігійно-екстремістської організації "ХезбУт-Тахрір" / С. С. Задорожний // Сучасний міжнародний тероризм – стратегія і тактика протидії : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2003 р.). – К. : Вид-во НА СБ України, 2004. – С. 196–199.

20. Сав'юк О. В. Особа терориста як елемент криміналістичної характеристики терористичних актів. / О. В. Сав'юк // Актуальні проблеми кримінального і кримінально-процесуального законодавства і практики його застосування : зб. тез доповідей учасників Регіонального круглого столу. – Хмельницький : ХІУП, 2002. – С. 206–209.

В статье на основе анализа уголовно-правовых и криминологических аспектов критически рассмотрена позиция законодателя по установлению минимального возраста наступления уголовной ответственности за совершение террористического акта на уровне четырнадцатилетнего возраста. Предоставляется аргументация про ошибочность такого подхода.

On the basis of the analysis of the criminal-legal and criminology aspects critically examined the validity of the positions of the legislature to establish a minimum age of criminal responsibility for the commission of terrorist acts at fourteen. The argumentations concerning the false justification of this approach are given.

Стаття надійшла до редакції журналу 1 квітня 2013 року.